

Carl Olof Rosenius og Oscar Ahnfelt¹

Flemming Kofod-Svendsen

pastor emeritus, ph.d., forh. folketingsmedlem og minister

kofodsvendsen@gmail.com

Resumé

Artiklen skildrer først Rosenius' og Ahnfelts baggrund og livsforløb. Dernæst beskrives Rosenius' og Ahnfelts livsværk henholdsvis bladet *Pietisten* og sangbogen *Andeliga Sånger*. Der redegøres for både *Pietistens* og *Andeliga Sångers* baggrund, indhold, udbredelse og åndelige betydning. Derefter redegøres for Rosenius' og Ahnfelts samarbejde og forskellige bidrag til nyevangelismens udbredelse. Til sidst gøres der rede for, i hvilken udstrækning de var teologisk uenige.

Keywords

Pietisten, *Andeliga Sånger*, Rosenius som prædikant, brevskriver og åndelig rådgiver, Ahnfelt som prædikant, sanger og musiker.

Rosenius fra Norrland og Ahnfelt fra Skåne

Carl Olof Rosenius blev født 3.2.1816 i Nysätra sogn. Hans forældre Sara Norenus (1786–1870) og Anders Rosenius (1780–1841) var præstepar i Nysätra og identificerede sig med nylæserne, hvor Luthers skrifter havde en dominerende plads og de herrnhutiske sangbøger *Sions Sånger* og *Sions Nya Sånger* stod i høj kurs, så Rosenius voksede op i læsermiljøet i Norrland. Rosenius besluttede

¹ Artiklen har tidligere været publiceret i antologien *Kretsen kring Rosenius: Släkten, vännerna och breven*, Skellefteå: Artos Bokförlag, 2021.

som ung at blive præst i Svenska kyrkan. Han fik aldrig gennemført det teologiske studium og blev i stedet medarbejder hos den engelske metodistpræst George Scott (1804–1874), der var præst for en engelsk metodistmenighed i Stockholm, men tillige arbejdede på at præge den svenske kirke med vækkelseskristendom. Da Scott af forskellige grunde så sig nødsaget til at forlade Sverige i foråret 1842, blev Rosenius leder af den landsdækkende vækkelse, som Scott havde været med til at lægge grunden til blandt andet gennem sit store arbejde med traktat- og bibelspredning.²

Oscar Ahnfelt blev født 21.5.1813 i Gullarp præstegård. Hans forældre var Elisabet Florman og Jonas Ahnfelt (1765–1846), der var sognepræst i Gullarp og Näs menighed og blev provst i 1816. J. Ahnfelt var kirkens mand, der lagde vægt på den lutherske bekendelse og afviste samtidens neologi, men han var ikke vækkelsesprædikant som Rosenius' far. E. og J. Ahnfelt skabte et kulturåbent præstehjem, hvor alle følte sig velkomne.³ Oscar Ahnfelt blev student i 1829. Han begyndte på det teologiske studium i Lund, men mistede interessen for studiet. Ahnfelt elskede sang og musik, hvor han på begge områder gjorde fremgang, ligesom han gav guitarundervisning og begyndte at afholde koncerter. I 1840 rejste Ahnfelt til Stockholm for videregående studier i sang og musik. Han fik frelsesvished ved at høre Rosenius prædike påskedag 1841 over Kristi opstandelseskraft og dens virkning, og i stedet for at fuldføre musikstudiet blev han Rosenius' nærmeste medarbejder i den svenske vækkelse.⁴

Rosenius' og Ahnfelts livsværk samt artiklens formål

Fra 1842 til sin død 24.2.1868 redigerede Rosenius det opbyggelige blad *Pietisten*. Det blev hans livsværk og hovedbidrag til nyevangelismen. I årene 1850–1877 samlede og udgav Ahnfelt 12 sanghefter med i alt 200 åndelige sange, udgivet samlet i 1877. Allerede 1877 udkom de 200 sange på norsk oversat af Ahnfelts broderdatter Emilia Ahnfelt-Laurin (1832–1894) og provst Christian Dick (1815–1882). Ahnfelt har ikke forfattet nogen af sangene, men han har samlet dem fra forskellige sammenhænge, bearbejdet dem og sat musik til ganske mange af dem. *Andeliga Sånger* blev hans livsværk og hovedbidrag til nyevangelismen. Ahnfelt døde 22.10.1882.

Denne artikel vil først give en fremstilling af baggrunden for tilblivelsen af *Pietisten* og *Andeliga Sånger*, en redegørelse for de forskellige inspirationskilder til *Pietisten* og *Andeliga Sånger* og en beskrivelse af det teologiske indhold i *Pietisten* og *Andeliga Sånger*. Dernæst vil den redegøre for Rosenius' og Ahnfelts særlige indsats inden for nyevangelismen og deres indbyrdes forhold.

² Moberg & Sandell 1868, s. 1–100.

³ Ahnfelt 1963, s. 13–71.

⁴ Ahnfelt 1966, s. 3–4.

Baggrunden for Pietisten

Scott følte et stadig stærkere behov for et meddelelsesblad for det indre missions arbejde, han var ved at opbygge. I efteråret 1841 besluttede Scott at udgive et evangelisk, opbyggeligt og upolemisk månedsblad, der på Scotts krav fik navnet *Pietisten*. *Pietisten* udkom første gang i januar 1842 med Scott som redaktør og Rosenius som medarbejder.

Scott fik i 1841 introduceret Rosenius for det amerikanske *The Foreign Evangelical Society* i New York på dets årsmøde. Dette missionsselskab var dannet i 1839 med det formål økonomisk at understøtte vækkelsesbevægelser i Europa. I 1849 blev det forenet med et par andre lignende missionsselskaber til *The American and Foreign Christian Union*. Scott fik udvirket, at det amerikanske missionsselskab fra 1841 understøttede Rosenius økonomisk som deres missionær i Sverige. Denne økonomiske støtte fra USA gjorde det muligt både at udgive *Pietisten* med Rosenius som redaktionssekretær og for Rosenius selv at gifte sig med sin forlovede Agatha Lindberg (1814–1874) fra Umeå. De blev gift 2.8.1842.⁵ Hun bakkede helhjertet op om Rosenius' missionsvirksomhed og var til stor hjælp og støtte for ham.

Pietisten med Scott som redaktør januar–april 1842

Pietistens formål var at fremme gudsfrygt og fromhed blandt læserne.⁶ Læsningen af udenlandske især engelske tidsskrifter havde inspireret og tilskyndet udgiverne til at påbegynde udgivelsen af *Pietisten*. Redaktionen ville realisere bladets formål ved i hvert nummer at bringe kristne fortællinger, levnedbeskrivelser, breve, skildringer af hændelser og begivenheder i kirkens indre liv, en side med læsning for børn, så de gudfrygtiges børn tidligt blev vænnet til at tænke over kristelige emner, omtale af nye bøger, vigtige citater med mere. Bladets forskelligartede stof ville hovedsagelig blive hentet i udenlandske tidsskrifter og opbyggelige blade. I hvert nummer skulle der også stå en ledende artikel, som i pietismens ånd skulle behandle et praktisk kristeligt emne. *Pietisten* skulle hovedsagelig omhandle kristelige emner, og man ville undgå polemik, strid og splid, som sjæle fjenden var en mester i at bruge til at svække og ødelægge fællesskabet mellem Guds børn. De forskelle, der måtte findes mellem Guds børn, burde omfattes af den indbyrdes kærlighed. Redaktionen havde respekt for de tidsskrifter, som skulle forsvare kristendommen, men med *Pietisten* ønskede man at nå læserne

⁵ Moberg & Sandell 1868, s. 96.

⁶ *Pietisten* nr. 1, januar, s. 1–6.

med det, som angik deres indre åndelige liv. Dermed havde Scott fået et blad, hvor han kunne formidle sin allianceprægede kristendomsforståelse med et metodistisk præg.⁷

Hvad karakteriserede så de numre, som Scott redigerede? Scott lagde vægt på fromhed og kristen livsførelse og elskede at bruge ordet pietisme. Scott bragte mange omvendelseshistorier ofte med en konkret appel til omvendelse. Han bragte information om vækkelser og missionsfremstød især fra den reformerte verden. Han skrev kun én bibeludlæggende artikel, der også var en omvendelsesopfordring. Lov og evangelium og forsoningen var fraværende.

Scott ville ikke etablere en metodistkirke i Sverige, men udbrede det, han kaldte pietisme, inden for den svenske lutherske kirke. Derfor var det så afgørende for ham, at det blad, han var skaberen af, fik navnet *Pietisten*. Sammenligner man, hvad Scott skrev om pietisme med indholdet i John Wesleys prædikener, er man ikke i tvivl om, at Scott åndeligt og teologisk var discipel af John Wesley.⁸

Scott forlader Sverige – Rosenius bliver redaktør af Pietisten

På grund af stigende modvilje fra både den svenske stat og den svenske lutherske kirke mod Scotts metodistiske og allianceprægede arbejde i Sverige og især efter voldsomme tumulter i forbindelse med Scotts svenske eftermiddagsgudstjeneste palmesøndag 20.3.1842 skønnede Scott, at hans person kunne blive en hindring for det gryende vækkelsesarbejde i Sverige. Det tog han konsekvensen af og forlod 30.4.1842 Stockholm. Rosenius blev da redaktør og udgiver af *Pietisten* og den åndelige leder af det vækkelsesarbejde, som Scott havde været den menneskelige initiativtager til. Man kan sige, at Scott havde banet vejen for den store opgave, Rosenius gik ind i med en luthersk profil. Rosenius fik især blivende betydning for den religiøse folkevækkelse som redaktør af *Pietisten*.

Pietisten med Rosenius som redaktør

De numre af *Pietisten*, som Rosenius redigerede i 1842, lignede på nogle områder de numre, som Scott havde redigeret. Rosenius bragte også levnedsskildringer, kristelige beretninger og uddrag fra breve og særlige afsnit med overskriften: Læsning for børn. I disse afsnit var der samme pietistiske tone og fokus på den kristne livsførelse som i de numre, der var redigeret af Scott. Men der var også artikler med et noget andet fokus end i Scotts redaktørtid. Rosenius skrev bibeludlæggende artikler. Han begyndte med artiklen ”Wi wete wäl, att Lagen är god, då man henne rätteligen brukar”,⁹ hvor

⁷ Westin 1929, s. 622–623; Westin 1949, s. 178–190.

⁸ Westin 1929, s. 117–166.

⁹ *Pietisten* nr. 10, 1842, s. 145–154.

han gav en grundlæggende undervisning i lov og evangelium, hvor hans centrale budskab var, at lovens hovedopgave er at være en tugtemester til Kristus. I den troendes liv skal loven dels både straffe og tugte kødet, og dels være en daglig vejleder for den kristne, men det er evangeliet, der giver kraft til at leve livet med Jesus Kristus. En sådan artikel findes ikke med Scott som redaktør. I ”Hemlighedens oppenbarelse”¹⁰ trådte Rosenius for alvor i karakter i forhold til Scotts tale om fromhed og den kristnes livsførelse. Rosenius’ fokus var at vise den frelsessøgende, der kæmpede for at få fred med Gud, hen til Jesu frelsergerning på Golgata kors.

Fra og med *Pietisten* 1843 har Rosenius fundet sin redaktionelle stil. I hvert nummer af en årgangs 12 numre bringer han en længere bibeludlæggende artikel skrevet med et tydeligt sjælesørgerisk sigte. Det gælder perioden 1842–1859. Det er disse bibeludlæggende, opbyggelige artikler, der senere er samlet i Rosenius’ samlede skrifter eller skrifter i udvalg udgivet på mange forskellige sprog. Med Scott som redaktør var det bærende i *Pietisten* de opbyggelige historier, informationer om evangeliets udbredelse rundt om i verden, læsning for børn og en lang række spredte citater. Med Rosenius som redaktør af *Pietisten* blev de bibeludlæggende, opbyggelige artikler tyngdepunktet i hvert enkelt nummer af *Pietisten*. I tillæg bragte Rosenius så en opbyggelig historie, eller missionsinformation om evangeliets udbredelse i forskellige lande, eller en artikel særlig tiltænkt som læsning for børn samt ofte en sang. Når man læser disse ekstra artikler, bibringes man den opfattelse, at de forskelligartede korte artikler for Rosenius skulle tjene som appetitvækkere eller øjenåbnere for de længere, bibeludlæggende artikler. Dog er der også forskel på Scotts og Rosenius’ opbyggelige historier. Hos Scott munder den opbyggelige historie altid ud i en omvendelsesappel. Hos Rosenius er tyngdepunktet, at et menneske har læst i Bibelen, eller har hørt en prædiken eller et vidnesbyrd af en kristen og derved er kommet til tro på Jesus. Disse ekstra artikler, der ofte var forsynet med en sang, kom ikke med ved udgivelsen af Rosenius’ samlede skrifter eller Rosenius’ skrifter i udvalg. Det betyder, at disse senere kendte vidt udbredte udgivelser af Rosenius kom til at virke mere dogmatisk tunge eller vanskelige at læse end selve bladet *Pietisten*, som Rosenius redigerede. I perioden 1860–1866 udlagde Rosenius Romerbrevet, men også da bragte han lejlighedsvis en opbyggelig historie. Fra 1867 blev *Pietisten* et kvartalsblad, hvor Rosenius skrev prædikenvejledninger.

Pietistens oplagstal og udsendelse

I *Pietistens* første udgivelsesår 1842 blev bladet trykt i 600 eksemplarer, men ved årets udgang var der adskillige numre tilbage. Da mange i årets løb havde givet udtryk for, at *Pietisten* havde været til

¹⁰ *Pietisten* nr. 11.12, 1842, s. 161–167, 177–188.

stor velsignelse i det første år, fik Rosenius frimodighed til at fortsætte som redaktør og udgiver. Samtidig vovede han at forhøje abonnementsprisen. De første numre i 1843 blev trykt i 1000 eksemplarer, men interessen og efterspørgslen var så stor, at årets sidste numre blev trykt i 1500 eksemplarer; årets første numre blev genoptrykt, og restlageret fra 1842 blev udsolgt. I de følgende år 1844–1848 blev *Pietisten* trykt i 1200–1500 eksemplarer om året. Men så begyndte oplagstallet for alvor at stige, så det i årene 1853–1865 var cirka 10.000.¹¹ Samtidig skal man huske på, at når en abonnent havde læst et nummer af *Pietisten*, så udlånte han det til naboer, venner og bekendte. På den måde fik *Pietisten* en enorm åndelig indflydelse. På grund af datidens postsystem skulle hvert eneste eksemplar af *Pietisten* forsynes med et adressebånd, hvorpå der skulle skrives hver eneste abonnents navn og fuldstændige adresse. Rosenius havde et hold af frivillige hjælpere, der mødtes hver måned for at hjælpe ham med at skrive de mere end 10.000 navne og adresser, så det nye nummer af *Pietisten* kunne blive udsendt.¹² B. Wadström (1831–1918) har som mangeårig hjælper med redigeringen af *Pietisten* beskrevet, hvor grundig Rosenius var med sit redaktionsarbejde. Når Rosenius havde udarbejdet en artikel, blev en fast læsegruppe på seks-syv personer anmodet om at gennemlæse artiklen kritisk. Rosenius holdt så et møde med gruppen, hvor hver enkelt kom med sine kommentarer og forbedringsforslag, som Rosenius modtog med taknemmelighed.¹³

En redegørelse for de forskellige inspirationskilder til *Pietisten*

Rosenius citerede som redaktør af *Pietisten* til stadighed Luther, hvor han dels brugte Luthers skrifter som hjælp til at udfolde og forklare de bibelske tekster, hvis indhold han ønskede at formidle, dels inddrog han Luther til at underbygge sin egen bibeludlægning, og dels brugte han Luther som autoritet for egne fremførte synspunkter i mere kontroversielle spørgsmål for eksempel om lægmænd som prædikanter. Dermed formidlede han Luthers bibelforståelse til *Pietistens* læsere, så mennesker, der ikke selv læste Luther, blev fortrolige med Luthers teologi og forkyndelse. Endelig var han selv aktiv bag udgivelsen af en nyoversat udgave af dels Luthers evangelie- og epistelpostil og dels Luthers Store Galaterbrevskommentar. Som redaktør af *Pietisten* inddrog Rosenius en række andre åndelige ledere som bidragydere. Det kunne være pietister både fra Sverige og fra nabolandene som Erik Pontoppidan (1698–1764) fra Danmark, eller herrnhutere som Anders Carl Rutström (1721–1772) og Erich Giers samt reformerte som John Bunyan (1628–1688), John Angell James (1785–1859) og

¹¹ Wadström 1900, s. 61. Lodins oplysninger om *Pietistens* oplag er noget anderledes end Wadströms: Lodin 1956, s. 112, 127, 204–205.

¹² Wadström 1900, s. 61.

¹³ Wadström 1900, s. 59–60; Andersson 2008, s. 73–82.

John Charles Ryle (1816–1900). Han inddrog også andre tyskere end Luther som Wilhelm Löhe (1808–1872) og Friedrich W. Krummacher (1796–1868). Men normalt var de kun bidragydere til et par numre i en enkelt årgang af *Pietisten*. Rosenius bragte også korte citater fra diverse personer fra kirkehistorien fra oldkirken til hans egen tid. Med Luther var det anderledes, idet Rosenius inddrog ham i flere numre i hver eneste årgang af *Pietisten*. Det var denne systematiske arbejdsmetode som redaktør, der gjorde Rosenius til en enestående formidler af Luther og hans teologi.¹⁴ Samtidig er det overraskende, at Rosenius aldrig, når han ofte bragte åndelige sange i *Pietisten*, bragte en salme af Luther. Rosenius afslørede i *Pietisten*,¹⁵ at han kendte Luthers salme *O gläd dig Guds församling nu/Var man må nu väl glädja sig*, men han publicerede ikke salmen. Fordi Rosenius så massivt inddrog Luther og også andre tyskere i sit redaktionsarbejde, blev *Pietisten* primært inspireret og præget fra Tyskland, ligesom situationen havde været tidligere i svensk kirkehistorie. Dog inddrog Rosenius også i en vis udstrækning repræsentanter for den engelske reformerte tradition.

Harry Lenhammar skriver, at *Pietisten* fra begyndelsen var et organ for angloamerikansk vækkelsesfromhed. Han redegør for, at det oversatte stof i 1842 udgjorde 28,7 %, men allerede i 1844 var det kun 2 % af *Pietistens* totale indhold. Lenhammar understreger, at Rosenius gjorde *Pietisten* til et mere svensk tidsskrift. Det, der især voksede, var den ledende artikel. Ifølge Lenhammar udgjorde den i 1842 års årgang knapt halvdelen af den totale stofmængde. I 1845 61 %, i 1850 66 %, i 1855 83 % og i 1860 82 %.¹⁶ Men Lenhammar overser, at Rosenius så markant inddrog Luther i sit redaktionsarbejde, så han ændrede *Pietisten* fra et angloamerikansk opbyggelsesmagasin til at blive et tidsskrift, der formidlede gedigen luthersk teologi.

Rosenius som leder af nyevangelismen

Rosenius fik især blivende betydning for den religiøse folkevækkelser som redaktør af *Pietisten*. Derudover øvede han sin indflydelse på følgende tre måder: som brevskriver, åndelig rådgiver og prædikant. Mange fra vækkelsen skrev til Rosenius for at få åndelig vejledning. Rosenius modtog i gennemsnit ti breve hver eneste dag. Ikke alene jævne mennesker fra vækkelsen skrev til ham, men også præster, biskopper og theol. dr.¹⁷ Rosenius var en meget flittig brevskriver, og han fik stor

¹⁴ Kofod-Svendsen 2017, s. 249–269.

¹⁵ *Pietisten* 7/1861, s. 100.

¹⁶ Lenhammar 1981, s. 91–96.

¹⁷ Wadström 1900, s. 55–56, 313–316.

åndelig betydning gennem sine breve. Mange af hans sjælesørgeriske breve er bevaret og adskillige er udgivet.¹⁸

Agatha og Carl Olof Rosenius havde et meget gæstfrit hjem, hvor der ofte var nogle mennesker til spisning. Når vækkelsens folk fra forskellige steder i landet var i Stockholm, besøgte de ofte Rosenius og hans hustru, der var en meget dygtig værtinde. Ved disse besøg ledede Rosenius samtalen ud fra sin store indsigt i Bibelen og sin rige åndelige erfaring.¹⁹ Mange boede også hos dem i kortere eller længere tid som for eksempel Chr. Møller fra Bornholm (1834–1907), hvor Rosenius gav sjælesørgerisk hjælp og åndelige råd.²⁰ Det var på den måde, at Rosenius for mange blev en stor åndelig autoritet.²¹

Som prædikant fremtrådte Rosenius især som bibeludlæggeren. Mange af sine artikler i *Pietisten* havde han først holdt som prædikener eller bibeltimer. I Stockholm prædikede han regelmæssigt, men han foretog også længere prædikenrejser. Her skal gives et eksempel på en prædikenrejse og følgerne af Rosenius' forkyndelse.

Rosenius påbegyndte 18.5.1867 en prædikenrejse til Sydsverige, hvor hans hustru og datter rejste med. Under rejsen skulle de deltage i Lina Sandells (1832–1903) bryllup med Oscar Berg (1839–1903) i Hökabergs prästgård i Småland. Vielsen blev foretaget af Lina Sandells bror Nils Johan Sandell.²² Rosenius prædikede i Jönköping og efter deltagelse i brylluppet fortsatte rejsen til Växjö, Karlshamn, Asarum og Kristianstad, hvor han prædikede alle steder. Overalt var der stor tilstrømning, når Rosenius skulle prædike, og flere steder blev han nærmest hyldet som en folkehelt.²³ Derefter fortsatte Rosenius til Vinslöv, hvor han prædikede i Vanneberga. I det møde deltog bonden Jöns Hansson (1799–1884) fra Snärshult i Vittsjö sogn. Ved mødet blev Hansson omvendt og kom til en levende tro på Jesus Kristus. Af glæde skyndte han sig de 4 mil hjem til Snärshult for at fortælle sin familie, hvad han havde oplevet under Rosenius' prædiken. Rosenius rejste videre til Hälsingborg og derfra til Helsingør og København, hvor han 31.5.1867 prædikede i Gothersgade 48. På tilbagerejsen prædikede Rosenius 2.6.1867 på hotel Øresund i Helsingør.²⁴

Rosenius rejste videre, men Hanssons møde med Rosenius' forkyndelse i Vanneberga fik store konsekvenser. Det forandrede hjemmet i Snärshult, hvor Jesus gennem læsning af Bibelen og bøn

¹⁸ Rosenius 1868; Dahlberg 1968.

¹⁹ Wadström 1900, s. 65–69.

²⁰ Svaabeck, Rønne & Vestergaard 1922, s. 8; Lodin 1956 s. 288–290. Om Rosenius' betydning i Danmark, se Brixen 2020.

²¹ Gustafsson 1963, s. 147–165.

²² Moberg & Sandell 1868, s. 275; Lövgren 1965, s. 130.

²³ Moberg & Sandell 1868, s. 275.

²⁴ Kofod-Svendsen 2020, s. 32.

blev en daglig gæst. Jöns og Elna Hansson (1805–1884) fik seks børn. To af sønnerne Nils Jönsson²⁵ (1844–1924) og Johannes Jönsson (1847–1928, senere Wittander)²⁶ blev begge meget aktive i at bringe evangeliet om frelsen i Jesu navn ud til andre mennesker, ligesom de ivrigt var med til at sprede Rosenius' skrifter. Nils Jönsson blev prædikant i Hässleholms Missionsförening i 1876 og var foreningens formand 1896–1906. Johannes Wittander var Nordöstra Skånes Missionsförenings formand 1887–1928 og var bestyrelsesmedlem i Hässleholms Missionsförening i 32 år. Wittander var med til at oprette BV-Förlag i 1916 og sad i dets bestyrelse til sin død. Wittander blev den første redaktør for *Missionsbladet* oprettet 1917.²⁷

Flere af ægteparret Elna og Jöns Hanssons børnebørn og børnebørns børn har også været aktive i Guds riges arbejde. Tre af dem har for eksempel været ydre missionærer, nogle har været prædikanter, flere har været aktive i en bestyrelse ved et lokalt missionshus eller aktive i Kristliga Ungdomsförbundet i Sydsverige. En efterfulgte Martin Lundström som formand for Luthersk Litteratur-Mission, der formidler bibler og skrifter af Luther og Rosenius på en lang række sprog i verden, for at mennesker derved må læse evangeliet om frelsen i Jesu Kristi navn.

Efter besøget i Danmark vendte Rosenius tilbage til Hälsingborg og fortsatte så med tog til Göteborg, hvor han ankom torsdag aften 6.6.1867 før pinse. Han lovede at prædike i domkirken pinsedag om eftermiddagen. På prædikestolen fik han et ildebefindende, idet han blev ramt af en hjerneblødning, så hele hans venstre side blev lammet. Den efterfølgende fredag dikterede han til sin datter de ord, der som en hilsen til hans venner skulle meddeles dem efter hans død:

Jag förstår, att, isynnerhet om Herren behagar kalla mig hädan, det skall blifwa kärt för mina wänner att få höra några uttryck från mitt eget inre. Då jag stod på predikstolen, kände jag blott ondt i hufwudet. Först då jag blifwit förd hem, kommit i säng och nu kände min arm förlamad, trängde sig ock genast den tanken inpå mig, att det kunde wara nära för mig att gå all werldens wäg. Det kändes i början besynnerligt; dock erfor jag tillika glädje på grund af gammal förtrolig bekantskap med Herren. Det war till min af gammalt kände Herre och Frälsare, jag skulle gå. [- - -] Och när jag nu med döden för ögonen ser på, hwad jag lärt och skrifwit, kan jag med djupaste mening förklara, att jag icke wet något att återkalla; och denna förklaring behöfwes icke heller, enär jag hoppas, att alla deri skola finna den i tre hundra år pröfwade lutherska läran.²⁸

²⁵ Wittander 1925.

²⁶ Styrelsen 1929.

²⁷ Lundergaard 2019.

²⁸ Moberg & Sandell 1868 s. 277–278.

Rosenius fik lov at leve og virke i endnu nogle måneder, men kræfterne var ofte svage, og 24.2.1868 døde han i troen på sin Herre og Frelser.

Rosenius og Ahnfelt

Fordi det var Rosenius, der med sin forkyndelse førte Ahnfelt til fred med Gud og frelsesvished, opstod der et nært forhold mellem dem. Det blev uddybet, da Ahnfelt få år senere kom ud i en troskrise, hvor Rosenius skrev breve til ham og på anden måde gav ham sjælesørgerisk hjælp. Det var ved læsning af Luthers udlægning af Joh 15,10, at Ahnfelt fik nåde til at se bort fra sin egen uværdighed og i troen se hen til Kristus og hans død og opstandelse for ham.²⁹

Som 26-årig stod Rosenius med store arbejdsopgaver. 1. Han var redaktør af *Pietisten*. 2. Han fik til stadighed opfordringer til at prædike. 3. Rosenius var tidligt begyndt at skrive breve med vejledninger om åndelige emner. 4. Som vækkelsen voksede søgte flere åndelige råd og vejledninger af Rosenius, som derfor var optaget af at finde en hjælper, især en der kunne aflaste ham for de mange prædikenrejser, da han som redaktør skulle være meget i Stockholm. Han blev da opmærksom på Ahnfelt. Rosenius begyndte at give Ahnfelt åndelige opgaver som at holde en andagt eller bibeltime. Ahnfelts bror har beskrevet situationen med ordene:

Ahnfelt beslöt sig ej för att bliva respredikant, blev ej av någon kallad därtill, såsom nu oftast är fallet, utan Gud ledde det så. Själv tänkte han hålla på med sin musik [...], men *Herrens vägar äro icke våra vägar och hans tankar icke våra tankar.*³⁰

Rosenius blev omkring 1845–1846 flere gange opfordret til en møderejse til Västergötland. Da tiden ikke tillod det, fik han lov til at sende en anden. Det lykkedes da Rosenius at overtale Ahnfelt. Ahnfelt blev meget godt modtaget, hans forkyndelse nåede folk, og mennesker, som trælled under loven, blev sat fri i Kristus. Ahnfelt blev overbevist om, at rejseprædikant var den vej, Gud ønskede, han skulle gå. Da Ahnfelt begyndte som rejseprædikant, fik Scott og Rosenius udvirket, at det amerikanske missionsselskab også understøttede Ahnfelt som deres missionær i Sverige. At Ahnfelt blev ansat af The Foreign Evangelical Society betød, at han så det som det ydre kald til, at han som lægmand skulle være fuldtidsprædikant.³¹ Det amerikanske selskab lagde ingen begrænsninger på hans virkeområde, så han fik en meget fri ansættelse, hvor han også kunne virke som prædikant i Norge og Danmark, hvis nogen kaldte ham til det. Rosenius og Ahnfelt var således i en årrække aflønnet af det samme reformerte missionsselskab, der imidlertid gav dem fuld frihed til at formidle

²⁹ Laurin 1925, s. 43–49.

³⁰ Ahnfelt 1966, s. 5.

³¹ Westin 1931, s. 50.

evangeliet i overensstemmelse med Bibelen og den lutherske bekendelse. Som følge af denne aflønning skulle Rosenius løbende sende rapporter om den åndelige situation i Sverige og vækkelsens udvikling. I disse rapporter beskrev Rosenius ofte Ahnfelts rejseaktivitet med rosende ord.³²

Ahnfelts betydning som rejseprædikant

Nu begyndte et fysisk meget anstrengende liv for Ahnfelt. Han var næsten altid på rejse ikke bare i Sverige, men også i Danmark og Norge. Dengang var det med hestevogn og overnatning mange forskellige steder. Det var også meget krævende for hans hustru Clara Ahnfelt (f. Strömberg, 1819–1898), som han blev gift med midsommeren 1844. De flyttede 8.10.1851 til Karlshamn,³³ hvor hun udøvede en omfattende missionsvirksomhed med søndagsskole, syforening til fordel for sømandsmission og ydre mission. I hjemmet var der også indrettet en ”mødesal”.³⁴ Mens Rosenius gennem *Pietisten* formidlede Bibelens budskab til hele det svenske folk, forkyndte Ahnfelt Guds ord i kirker, skoler og ved en række friluftsarangementer.³⁵ Han formidlede et klart budskab om synd og nåde. Han talte ligesom Rosenius om faldet i Adam og oprejsningen i Kristus. Men Ahnfelt var en mere festlig og humoristisk prædikant end Rosenius, der altid var strengt saglig, grundig og undervisende i sin stil.³⁶ Det var imidlertid Ahnfelts sang og musik, der gav ham hans folkelige gennemslagskraft. Han var især en virtuos spiller på sin guitar med 10 strenge, og så sang han vækkelsessange solo. Denne kombination af guitarspil, vækkelsessange og prædiken medførte, at han blev opfordret til at tale i mange forskellige sammenhænge.³⁷ Der blev mand og mand imellem talt om hans festlige og folkelige optræden, og folk strømmede til for at høre ham. På den måde bredte vækkelsen sig. Han medbragte altid *Pietisten* og opfordrede sine tilhørere til at tegne abonnement. Spredning af *Pietisten* og Ahnfelts mundtlig forkyndelse og vækkelsessang skabte fællesskaber, som resulterede i, at der blev etableret læsegrupper, hvor man i private hjem læste højt af *Pietisten* og talte sammen om indholdet. Ud fra disse læsegrupper skete der en organisering af nyevangelismen i både lokale og regionale fællesskaber. Når man mødtes til forkyndende møder, fik Ahnfelts *Andeliga Sånger* en fremtrædende plads.

Som et resultat af især Ahnfelts mødeaktivitet blev der i Sydsverige dannet missionsforeningerne Västra Skånes Missionsforening i 1856, Nordöstra Skånes Missionsförening i 1858 og Hässleholms

³² Westin 1931, s. 18–23.

³³ Lövgren 1966, s. 67.

³⁴ Laurin 1923, s. 67.

³⁵ Newman 1931, s. 118.

³⁶ Vinther 1895, s. 123–125.

³⁷ Westin 1931, s. 101, 111–112, 135–137, 143–144, 153; Wikmark 1941, s. 269.

Missionsforening i 1860.³⁸ Omend i mindre udstrækning var Ahnfelt også virksom ved dannelsen af Östra Smålands Missionsforening i 1863 og aktiv i Kristianstads Traktatsällskap.³⁹

I alle fremstillinger af den rosenianske vækkelse fremgår det, at Ahnfelt som prædikant og ikke mindst som sanger og musiker har haft en meget stor folkelig gennemslagskraft. Mange blev omvendt gennem hans forkyndelse og sang. Men vi har ikke bevaret prædikener og artikler af ham, så vi mere præcist kan formulere indholdet i hans forkyndelse. Af bevarede breve fremgår, at han har opfattet sig som discipel af Rosenius, men der er også vidnesbyrd om, at Ahnfelt var en flittig læser af Luther.

Ahnfelt besøgte Nordsjælland⁴⁰ og København flere gange om året i perioden 1849–1876, hvor han 5.11.1876 prædikede ved indvielsen af Luthersk Missionsforenings missionshus i Nansensgade med plads til 1000 mennesker.⁴¹ Menneskeligt set var Ahnfelt årsagen til, at Luthersk Missionsforening i Nordsjælland og København voksede så hurtigt og talstærkt frem.⁴²

Da Rosenius' efterfølger som redaktør af *Pietisten* Paul Peter Waldenström (1838–1917) i en prædiken i *Pietisten* 1872 over teksten til 20. søndag efter Trefoldighed fremlagde en ny forståelse af den luthersk-rosenianske objektive forsoningslære, så han blev talsmand for en subjektiv forsoningslære, opstod der splid inden for den rosenianske bevægelse. Ahnfelt var en af dem, der skarpt kritiserede Waldenström, idet han opfattede hans nye forståelse som en omvæltning af det, der for ham var evangeliets hjerte og kerne og det eneste fundament for synderes frelse.⁴³

Baggrunden for Andelige Sanger

Da Ahnfelt kom med i kredsen omkring Rosenius i Stockholm, blev han hurtigt forsanger ved møderne. På sine prædikenrejser sang han tillige vækkelsessange, mens han spillede på sin 10-strengede guitar. Midt i 1840'erne begyndte Ahnfelt at sætte musik til nogle af de sange, som Rosenius havde publiceret i *Pietisten*, ikke mindst de sange som Rosenius selv havde skrevet. Ahnfelts sange blev hurtigt meget populære ved hans forkyndende møder. Ahnfelt blev derfor stadig opfordret til at nedskrive tekst og melodi til de sange, han sang rundt omkring i Sverige. Men det var et meget tidkrævende arbejde. I nr. 11 i *Pietisten* 1848 trykte Rosenius Ahnfelts melodi til sangen *Guds barn jag är!* forfattet af L. Stenbäck og Rosenius. Rosenius og Ahnfelt vurderede situationen

³⁸ Styrelsen 1906; Åberg 1931; Styrelsen 1908; Styrelsen 1958; Styrelsen 1983; Styrelsen 1909; Styrelsen 1934; Styrelsen 1959; Axelsson 1984; Larspers 2012.

³⁹ Engström 1913; Thysell 1904, s. 4.

⁴⁰ Første gang i 1849: Ahnfelt 1966, s. 5.

⁴¹ Kofod-Svendsen 2020, s. 63.

⁴² Kofod-Svendsen 2020, s. 22–77.

⁴³ Bredberg 1948, s. 153–154; om en bred fremstilling af Waldenströms forsoningslære: Newman 1932.

og var enige om, at der var behov for en række sanghefter med både tekst og melodi til brug ved det voksende antal forkyndende møder som ikke alene Rosenius og Ahnfelt, men også andre forkyndere holdt rundt omkring i Sverige. Fra 1849 besøgte Ahnfelt Danmark flere gange om året,⁴⁴ og fra 1853 besøgte han Norge regelmæssigt, hvor han tidligt fik kontakt med den poetisk begavede provst Dick, der udførte et stort arbejde med at oversætte *Andeliga Sånger* til norsk.⁴⁵ Men hvor skulle man få penge fra til at trykke sang – og melodihefter? Hjælpen kom fra en uventet side.

Den verdensberømte sangstjerne Jenny Lind (1820–1887) var begyndt at slutte sig til kredsen omkring Rosenius, hvor hun både hørte Rosenius forkyndelse om synd og nåde, og hvordan Ahnfelt spillede på sin guitar og sang evangeliet ind i folks hjerter.⁴⁶ Ahnfelt og Jenny Lind førte mange samtaler om evangeliet og om sang og musik. Ahnfelt betroede Jenny Lind sin store drøm om at udgive en række hefter med vækkelsessange og vækkelsesmelodier. Jenny Lind fangede hurtigt Ahnfelts drøm og skænkede ham et betydeligt pengebeløb, så han i 1850 kunne udgive første hefte til *Andeliga Sånger* med melodier. Inden trykningen var Ahnfelt meget interesseret i at få gode råd og kommentarer af Rosenius til teksterne, ligesom Rosenius læste en grundig korrektur. Jenny Linds donation var så rundhåndet, at Ahnfelt også havde kapital til at udgive de følgende 11 hefter med tekst og melodi. Ahnfelt udtrykte sin dybtfølte taknemmelighed til Jenny Lind ved på titelbladet at skrive ”Andeliga Sånger med accompagnement af Pianoforte eller Guitarre, dels komponerade, dels samlade samt Demoiselle Jenny Lind vördsammast tillegnade af Oscar Ahnfelt”.⁴⁷ Salget af første hefte gik strygende, så det i løbet af tre år udkom i fire oplag på 8.500 eksemplarer.⁴⁸ I de første fire hefter var der mellem 9 og 12 sange. I de næste hefter var der 15–20 sange, og i de sidste to hefter var der mellem 20 og 30.⁴⁹ Til hvert sanghefte udgav han samtidig et melodihefte i chifferskrift. Senere kom en flerstemmig melodibog. Af melodierne havde Ahnfelt komponeret 51 – ofte inspireret af svenske folkemelodier.

Sangforfatterne til *Andeliga Sånger*⁵⁰

Da Ahnfelt samlede og udgav sin sangbog tog han 15 sange af Rosenius med. De stod især i de to første hefter, der udkom i 1850 og 1851. De allerfleste af sangene havde tidligere været publiceret i

⁴⁴ Lövgren, 1966, s. 122–123.

⁴⁵ Lövgren, 1966, s. 48–49.

⁴⁶ Riiber 1947, s. 210.

⁴⁷ Lövgren, 1966, s. 48b.

⁴⁸ Persson 1944, s. 39–55; Bolander 1954, s. 107–150; Lövgren 1966, s. 42–55.

⁴⁹ I Kofod-Svendsen 2018, s. 99–149 gives en redegørelse for udbredelsen af *Andeliga Sånger* primært i Danmark, men også information om udbredelsen i de andre nordiske lande.

⁵⁰ Lövgren 1964; Lövgren 1966.

Pietisten og Ahnfelt havde ofte sunget sangene på sine møderejser. Lina Sandell var den, der absolut havde flest sange med i *Andeliga Sånger*. Hun bidrog med 91 sange. Hendes sange stod især i sidste halvdel af sangbogen. Desuden havde Lina Sandell og Rosenius adskillige sange i sangbogen, der formelt set var oversættelser, men flere af oversættelserne var ofte så bearbejdede med nye, tildigtede vers, at der var tale om en ny sang. Ud over Sandell og Rosenius var der yderligere 22 personer fra Sverige, som bidrog med 32 sange. Det kunne være pietistiske eller herrnhutiske sange, der oprindeligt var publiceret i *Mose och Lambsens Visor*, *Sions Sånger* eller *Sions Nya Sånger*. Der var også bidrag fra personer, der var aktive i nyevangelismen. Som eksempler kan nævnes Clara Ahnfelt og Agatha Rosenius. Totalt havde 24 svenskere 138 sange med i *Andeliga Sånger*. 7 var kvinder med 102 sange og 17 var mænd med 36 sange.

Fra Danmark havde fem personer 13 sange med i *Andeliga Sånger*. To var pietister: biskop Hans Adolph Brorson (1694–1764) med otte sange og hans bror sognepræst Niels Brorson (1690–1757) med en sang. Herrnhuteren Niels Holm (1778–1845), præst i Brødremenigheden i Christiansfeld, havde en sang med. Det samme havde sognepræst Hans Agerbæk (1798–1869), der i sin studietid havde været i forbindelse med Grundtvig og blev positiv over for de gudelige forsamlinger. Endelig havde Nikolaj Grundtvig (1783–1872), ophavsmand til grundtvigianismen, to salmer med. Alle danske sangforfattere var mænd.

Fra Norge havde tre personer fem sange med i *Andeliga Sånger*. En var biskop, en provst og en sognepræst. Alle var imod rationalismen og positive over for vækkelseskristendom. Alle sangforfattere var mænd. Fra Finland havde fem personer otte sange i *Andeliga Sånger*. To præster, der begge var medstiftere af Lutherska Evangeliföreningen, havde hver to sange, en der var præst, professor og pietist havde to sange og endelig havde en murer, der vist nok var pietist, og en fabrikant hver en sang i *Andeliga Sånger*. Alle sangforfattere var mænd.

Fra Tyskland havde 13 personer 14 sange i *Andeliga Sånger*. De fleste af forfatterne havde enten forbindelse til pietismen eller herrnhutismen; to var repræsentanter for reformortodoksien, der var forløber for pietismen, og en var reformert. Alle sangforfattere var mænd. Fra Frankrig kom Venantius Fortunatus' (530–609, biskop i Poitiers) sang *Pange, lingua, gloriosi proelium certaminis* gennem flere oversættelser og med titlen *Frögd i högden* i 1745 med i *Sions Sånger* som nr. 97. Derfra hentede Ahnfelt den i forkortet udgave til sin sangbog.

Fra Storbritannien havde syv personer otte sange i *Andeliga Sånger*. De fleste tilhørte den evangelikale del af The Anglican Church, og to var metodister. To kvinder havde to sange og fem

mænd havde seks sange i *Andeliga Sånger*. Fra USA havde to kvinder hver en sang i *Andeliga Sånger*. Den ene var leder i et traktatselskab, og den anden blev medlem af den episkopale kirke.

I *Andeliga Sånger* medvirkede 10 kvinder med 106 sange og 34 mænd med 83 sange. Endelig var der i *Andeliga Sånger* 11 sange med ukendt forfatter.

Var Rosenius og Ahnfelt altid teologisk enige?

Desværre er der ikke bevaret prædikener og artikler af Ahnfelt. Men der er bevaret en række referater af møder, han har holdt. I forskellige danske blade er referaterne altid positive. Ahnfelt skildres til enhver tid som en prædikant med en klar bibelsk-luthersk forkyndelse af frelsen i Kristus. Retfærdiggørelsen af tro har ifølge referaterne altid været centrum i hans forkyndelse. Min formodning er, at Rosenius og Ahnfelt grundlæggende har været teologisk enige. Dog var der i alt fald en del år, hvor Ahnfelt i modsætning til Rosenius var tilhænger af frimenighedsdannelse og nadverforeninger. Flere inden for nyevangelismen fulgte interesseret med i dannelsen af Skotlands Frikirke i 1843, og mange svenskere udvandret til USA mødte der frikirketanken, som de skrev hjem om eller beskrev på hjemmeophold. Resultatet blev, at der inden for nyevangelismen var en gruppe, der modsat Rosenius var fortalere for en frikirkedannelse.⁵¹ Første gang Ahnfelt blev kaldet til at prædike i Norge var i 1853,⁵² og i 1855 mødte han for første gang G.A. Lammers (1802–1878), der fra 1848 havde været sognepræst i Skien. Christen Brun, som har skildret Lammers bevægelse, gør gældende, at Ahnfelt og Lammers gensidigt har ”övat inflytande på varandra i okyrklig och separatistisk riktning”.⁵³ Påvirket af Søren Kierkegaards (1813–1855) statskirkekritik fratrådte Lammers i 1856 sit embede, forlod den norske kirke og dannede Den frie apostolisk-christelige Menighed. Ahnfelt forlod ikke formelt Svenska kyrkan, men fra 1858 fremtrådte han som den drivende kraft ved dannelsen af en række ”friförsamlingar” med egen sakramenteforvaltning i Sydsverige.⁵⁴ Ahnfelt var af Lammers under bøn og håndspålæggelse blevet indviet til at være forstander for friförsamlingen i Karlshamn.⁵⁵ Baggrunden for nadverforeningerne var dels visse præsters modvilje mod at uddele nadveren til aktive vækkelsesfolk, dels visse vækkelsesfolks ønske om at fejre nadver i ”de troendes fællesskab”.⁵⁶ Det er lidt usikkert, hvor mange friförsamlinger, der

⁵¹ Om kirkekritikken inden for nyevangelismen, se Gustafsson 1962.

⁵² Tönnesen 1953, s. 102.

⁵³ Lövgren 1966, s. 103.

⁵⁴ Persson 1944, s. 155; Lövgren 1966, s. 107.

⁵⁵ Ekman 1902, s. 2629.

⁵⁶ Bredberg & Lövgren 1953, s. 57–148; Styrelsen 1959, s. 112–113; Larspers 2010, s. 72–74; Imberg & Einarsson 2011, s. 41.

blev dannet, men Sam. Johansson har nævnt dem, han kendte.⁵⁷ I breve til sine venner i USA omtalte Rosenius gang på gang, hvor meget Ahnfelts prædikentjeneste betød for evangeliets udbredelse i Sverige. Men i brevet 27.11.1858 skrev Rosenius, at Ahnfelt nu offentligt talte for noget, han tidligere alene havde drøftet i private kredse. Rosenius kaldte det ”Separationen från kyrkan”. Rosenius frygtede, at denne nye tone skulle vanskeliggøre eller direkte hindre Ahnfelt i at nå det svenske folk med det frelsende evangelium. Rosenius skrev også, at han ofte i broderlig kærlighed havde drøftet disse spørgsmål med Ahnfelt, men de havde ikke fundet hinanden.⁵⁸ På grund af en yderst uheldig udvikling i Lammers frimenighed, angrede Lammers sin udmeldelse og meldte sig 27.12.1860 igen ind i den norske statskirke. Lammers ændrede kirkepolitiske kurs virkede lammende på Ahnfelts aktivisme med at etablere og lede friförsamlingar. Dog var der andre omstændigheder, som i endnu højere grad bidrog til, at han angrede og beklagede sin kirkepolitiske linje. Han havde mange steder fået en kølig modtagelse. Nogle steder var kirker og mødelokaler endog blevet lukket for ham. Nogle var endog blevet bange for hans hensigter. Rosenius fik ret i sin bekymring. Hverken Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, hvor Rosenius sad i bestyrelsen, eller Stockholms Stadsmission ville længere gøre brug af Ahnfelt som forkynner, men lukkede dørene for ham. I et privat brev 10.10.1863 gav Lina Sandell udtryk for sine betænkeligheder ved Ahnfelts kirkekritiske linje.⁵⁹ I højkirkelige kredse blandt vækkelsens folk gik man så langt, at man ikke ville bruge de sanghefter, som Ahnfelt udgav.⁶⁰ I et brev til en ven skrev Ahnfelt, at nu begyndte han at lære de første bogstaver i Paulus’ ord i 1 Kor 9,19-23. Han gav også udtryk for, at det var nødvendigt for kærlighedens og enhedens skyld, at man i kirkelige eller ydre underordnede spørgsmål ikke ville påtvinge eller ulejlige sine trossøskende. Da det gik op for ham, at han risikerede at bringe broderskabet i fare, skrev han et brev til Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens bestyrelse, hvor han beskrev, hvordan hans friförsamlinger var kommet til at virke splittende på det kristne fællesskab. Samtidig havde han måttet erkende, at hans engagement med friförsamlingerne havde virket hæmmende på hans største mål og ønske, nemlig at nå det svenske folk med evangeliet. Ahnfelt understregede til sidst, at selv om han fortsat havde sin egen overbevisning i frikirkespørgsmålet, ville han ikke fremføre den og slet ikke kærlighedsløst kritisere dem, der havde en anden holdning end ham i synet på Svenska kyrkan og frikirkedannelse. Han ville øve sig i til det yderste at praktisere Paulus ord i 1 Kor 9,19-23. Ahnfelts ændrede holdning i

⁵⁷ Johansson 1911, s. 142; jævnfør Newman 1931, s. 64.

⁵⁸ Westin 1931, s. 169.

⁵⁹ Lövgren 1966, s.73.

⁶⁰ ”I högkyrkliga kretsar bland väckelsens folk gick det så långt med denna rädsla, att man icke ens vågade sjunga ur den av honom utgivna sångboken”. Persson 1944, s. 164.

kirkesynsspørgsmålet medførte, at han igen fik den ene kaldelse efter den anden til at forkynde i mødelokaler og kirker. Også en række præster sendte nu bud efter ham.⁶¹

Et andet emne, som i forskellige kirkehistoriske fremstillinger nævnes som uenighed mellem Rosenius og Ahnfelt, var sanglinjen *Världen i Jesus rättfärdig är vorden*, fra sang nr. 14 i *Andeliga Sånger*.⁶² Ahnfelt har i et brev til pastor B. Wadström understreget følgende:

Rosenius och jag äro i läran och uppfattningen av Rom. 5 alldeles ense: Vi tro och lära båda två, att det är *bokstafligen sannt*, hvad aposteln Paulus, lärd och ingifven af Guds Ande, der har nedskrifvit [...] att 'genom *ens* rättfärdighet har rättfärdiggörelse till lif kommit öfver *alla* människor'. Ja, om detta äro Rosenius och jag fullt ense. Det är blott i fråga om det uttrycket 'Verlden i Jesus rättfärdig är vorden', som vi skiljas åt. Rosenius anser det uttrycket vara obibliskt, under det jag har försvarat den satsen, som klart uttryckande själva *saken*. Dock har jag aldrig velat göra det uttrycket till något de kristnas 'schibbolet', ej heller vill jag med ordstrider splittra 'den klena hjorden'. Då må hållre mänskliga uttryck vika. Guds och Kristi *evangelium* hänger icke på eller beror av något uttryck hos Rutström, eller af hvem det vara månde.⁶³

I 1860 besøgte Ahnfelt Jönköping, hvor han mødte skarp modstand fra sognepræst Knut W. Almqvist. Der er også udarbejdet et referat af diskussionen, som jeg dog ikke har haft adgang til.⁶⁴ Fra flere sider rejstes det ønske, at Rosenius burde sige det forløsende ord i denne sag.

Rosenius skrev en artikel,⁶⁵ hvor han understregede:

Det är icke blott en Gudomlig sanning hwad några upplyste män welat uttrycka med de orden, att werlden blef i Christi död rättfärdiggjord, utan det är sjelfwa den stora hufwudsanningen, på hwilken våra arma själar måste blifwa antingen ewigt saliga, genom tron, eller ock ewigt fördömda, genom otron.

Men så tilføjede Rosenius, at de ikke har villet sige, at ethvert menneske i bibelsk mening er "rättfärdiggjort och salig". Rosenius betonedede, at "äfwen de otrognas synder äro af Christus afplanade, äfwen deres skuldebref är nagladt wid korset, äfwen de äro innefattade i Hans försoningsdöd och Hans uppståndelse." Dernæst understregede Rosenius, at selve sætningen "werlden är i Christus rättfärdig" ikke står ordret i Bibelen, og at sætningen nogle gange i

⁶¹ Persson 1944, s. 163–170.

⁶² Til en grundig undersøgelse af spørgsmålet om Rosenius lærte verdens-retfærdiggørelse henvises til Pedersen 1990.

⁶³ Wadström 1911, s. 13–14.

⁶⁴ Blomgren 1946, s. 51.

⁶⁵ *Pietisten* 4/1862, s. 60–64.

kirkehistorien er blevet misbrugt eller misforstået, som om man kan blive retfærdiggjort uden omvendelse og tro på Kristus. Derfor bør man altid bruge sætningen med en sådan forklaring, at den ikke bliver misforstået.

Min personlige vurdering er, at Rosenius og Ahnfelt ikke har været sagligt uenige i spørgsmålet om retfærdiggørelse. Det skrev jo også Ahnfelt i sit brev til Wadström. Jeg har heller aldrig fundet udtalelser af Rosenius i breve eller lignende, hvor han har kritiseret Ahnfelts syn på retfærdiggørelsen, som han gjorde det i spørgsmålet om kirkesyn og nadverforening. Men jeg tror, at Rosenius og Ahnfelt har været forskellige mennesketyper. Rosenius var forsigtig, diplomatisk og kompromissøgende også med hensyn til formuleringer. Ahnfelt derimod var ikke bange for markante spidsformuleringer, der blev husket, men som også kunne skabe debat.

Konklusion

Rosenius og Ahnfelt bragte det samme budskab om frelsen i Jesus Kristus til det svenske folk, men på forskellig måde. Selv om Rosenius holdt mange prædikener, formulerede han sig især skriftligt som redaktør, sangforfatter og brevsriver. Ahnfelt var i udpræget grad både som prædikant og sanger det mundtlige ords mand. Rosenius repræsenterede den kirketro fløj inden for nyevangelismen, mens Ahnfelt af overbevisning var frikirkemand. Som redaktør af *Pietisten* udformede Rosenius gennem sine bibeludlæggende artikler, sin udlægning af Romerbrevet og sine prædikenvejledninger nyevangelismens teologi og forkyndelse, som gennem *Pietistens* store udbredelse blev læst af mange. Da Rosenius som redaktør var markant afhængig af Luther, så at Luthers teologi kom til at præge *Pietistens* artikler, blev Rosenius tillige en stor formidler af Luthers teologi i det svenske folk. Som utrættelig rejseprædikant talte og sang Ahnfelt utrolig mange steder. Det var ved den mundtlige forkyndelse og ved at synge vækkelsessange, at Ahnfelt nåede langt ud i det svenske folk. Rosenius publicerede også åndelige sange i *Pietisten*, hvoraf Ahnfelts *Andeliga Sånger* voksede frem. Her publicerede Rosenius dog aldrig en salme af Luther eller salmer fra den klassisk lutherske tid. Disse sange fra *Pietisten* sang Ahnfelt på sine vækkelsesmøder. Derved skabtes ønsket om at få dem samlet i hefter med noder. Til sin sangbog samlede Ahnfelt sange fra Sverige, Norge, Finland, Danmark, Tyskland, Frankrig, Storbritannien og USA. Af de 200 sange udgjorde Lina Sandels 91 og Rosenius' 15 sange over halvdelen af sangene. Omkring to tredjedele af sangene i *Andeliga Sånger* var forfattet af personer aktive i nyevangelismen. Disse sange havde samme teologi eller budskab som *Pietisten*. Ved sammenlignende læsning bemærkes det, at nogle sange er direkte inspireret af artikler i *Pietisten*. De øvrige sange i *Andeliga Sånger* var især forfattet af pietister, herrnhutere eller evangelikale med

reformert baggrund. Disse sanges budskab vil man også kunne læse i *Pietisten*. Fordi Rosenius ikke havde publiceret sange af Luther i *Pietisten*, manglede Luthers markante tone i Ahnfelts *Andelige Sanger*.

Kilder of litteratur

- Ahnfelt, Carl Niklas, 1966 (1884). ”Några drag ur Oscar Ahnfelts liv och verksamhet”, i *Korsblomman*, red. Lina Sandell. Genoptrykt 1966 i *Ahnfelts Sanger*. Örkelljunga, s. 1–13.
- Ahnfelt, Paul Gabriel, 1963. *Studentminnen*. Stockholm.
- Andersson, Christer, 2008. *Vid Guds hjärta*. Örkelljunga.
- Axelsson, Lennart, red., 1984. *Hässleholms Lutherska Missionsförenings 125-åriga verksamhet 1860-1984*. Hässleholm.
- Blomgren, Josef, 1946. *Oscar Ahnfelt*. København.
- Bolander, Nils, 1954. *Samfund och sångbok: Studier i 1800-talets religiösa strömningar i Sverige med särskild hänsyn till nyevangelismen och dess sångdiktning*. Stockholm.
- Bredberg, William, 1948. *P.P. Waldenströms verksamhet till 1878: Till frågan om Svenska missionsförbundets uppkomst*. Stockholm.
- Bredberg, William & Oscar Lövgren, 1953. *Genom Guds nåd*. Stockholm.
- Brixen, Lars, red., 2020. *Rosenius i Danmark*. Rønne.
- Dahlberg, Nils, 1968. *Din tillgivne C.O. Rosenius*. Stockholm.
- Ekman, Erik Jakob, 1902. *Den inre missionens historia* 3:2. Stockholm.
- Engström, Alfred, 1913. *Minnesblad ur Östra Smålands Missionsförenings historia 1863–1913*. Norrköping.
- Gustafsson, Per Erik, 1963. *Hans Henrik von Essen och den nyevangeliska kolportörsverksamheten: Till frågan om högreståndsväckelsen och friförsamlingsrörelsen*. Stockholm.
- Gustafsson, Sven, 1962. *Nyevangelismens kyrkokritik*. Lund.
- Imberg, Rune & Arthur Einarsson, red., 2011. *I Jesu spår: Evangelisk luthersk mission – Bibeltrogna vänner, 1911–2011*. Stockholm.
- Johansson, Samuel August, 1911. *Ur minnet: Skildringar och erfarenheter från den andliga brytningstiden i vårt land under midten och senare hälften af förra århundradet*. Eksjö.
- Kofod-Svendsen, Flemming, 2017. ”Rosenius som bruger og formidler af Luther”, i *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 44:3, s. 249–269.

- Kofod-Svendsen, Flemming, 2018. "Ahnfelts Sangbog", i *Hymnologi* 47:3–4, s. 99–149.
- Kofod-Svendsen, Flemming, 2020. "Rosenianismens indgang i det danske vækkelseslandskab", i *Rosenius i Danmark*, red. Lars Brixen. Rønne, s. 12–77.
- Larspers, Torbjörn, 2010. "Dina aktier noteras nu mycket högt på skånebörsen", i *Den rosenianska väckelserörelsen cirka 1890–1920 och bildandet av Missionssällskapet Bibeltroga Vänner 1911*, red. Torbjörn Larspers & Rune Imberg. Uppsala, s. 41–78.
- Larspers, Torbjörn, 2012. *Konfessionalitet och medbestämmande: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens struktur och den nyevangeliska väckelserörelsens regionala nivå fram till 1922*. Uppsala.
- Laurin, Sigfrid, 1923. *Oscar Ahnfelt: En karaktärsstudie*. Stockholm.
- Laurin, Sigfrid, 1925. *Oscar Ahnfelt: Gudsmannen: Evangelie-förkunnaren: En psykologisk studie*. Stockholm.
- Lenhammar, Harry, 1981. *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet: Studier i svenska religionsperiodika*. Uppsala.
- Lodin, Sven, 1956. *C.O. Rosenius: Hans liv och gärning*. Stockholm.
- Lundergaard, Jens, 2019. "När Rosenius kom till byn", i *Vittsjö Hembygdsförenings årsskrift*.
- Lövgren, Oscar, 1964. *Psalm- och sånglexikon*. Stockholm.
- Lövgren, Oscar, 1965. *Lina Sandell: Hennes liv och sångdiktning*. Stockholm.
- Lövgren, Oscar, 1966. *Oscar Ahnfelt: Sångare och folkväckare i brytningstid*. Stockholm.
- Moberg, Amy & Lina Sandell, 1868. *Teckning af Carl Olof Rosenii lif och verksamhet, hans vänner tillegnad*. Stockholm.
- Newman, Ernst, 1931. "*Hedbergianismen*" i Sverige. Åbo.
- Newman, Ernst, 1932. *Den waldenströmska försoningsläran i historisk belysning*. Stockholm.
- Pedersen, Finn Rønn, 1990. *C.O. Rosenius og læren om universel retfærdiggørelse: Lærte C.O. Rosenius verdensretfærdiggørelse?* København.
- Persson, Joseph, 1944. *Oscar Ahnfelt: Sveriges "andlige trubadur"*. Stockholm.
- Riiber, Anne Marie, 1947. *Jenny Lind: Et navn som aldrig dør*. København.
- Rosenius, Carl Olof, 1868. *Bref i andliga ämnen*. Stockholm.
- Styrelsen, 1906. *Västra Skånes Missionsförening 1856–1906: Minnesblad tecknade af föreningens vänner*. Helsingborg.
- Styrelsen, 1908. *1858–1908: Strödda drag ur N.Ö. Skånes Missionsförenings historia*. Hässleholm.
- Styrelsen, 1909. *Minnesblad över Hässleholms Missionsforening 1860–1910*. Hässleholm.

- Styrelsen, 1929. *Några drag ur redaktören J. Wittanders liv och verksamhet*. Hässleholm.
- Styrelsen, 1934. *1860–1935: Hässleholms Missionsförening*. Hässleholm.
- Styrelsen, 1958. *Nordöstra Skånes Missionsförening 1858–1958*. Hässleholm.
- Styrelsen, 1959. *Hässleholms Missionsförening 1860–1960*. Hässleholm.
- Styrelsen, 1983. *Nordöstra Skånes Missionsförening 1858–1983*. Knislinge.
- Svaabeck, Martinus, Andreas Rønne & Christian Vestergaard, red., 1922. *Luthersk Missionsforening 1868–1918*. Rønne.
- Thysell, Joh., 1904. *1855–1905: Kristianstads Traktatsällskaps 50-åriga verksamhet: Historik och minnesskrift*. Kristianstad.
- Tönnesen, Öivind, 1953. *Oscar Ahnfelt: Evangeliets trubadur*. Uppsala.
- Vinther, Karl H.N., 1895. *Oplevelser fra Menighedslivet i København og Sydøstsjælland fra Aarhundredets Midte*. København.
- Wadström, Bernhard, 1900. *Ur Minnet och Dagboken: Första delen*. Stockholm.
- Wadström, Bernhard, 1911. *"De tala, fastän döde": Urval ur min brevsamling*. Stockholm.
- Westin, Gunnar, 1929. *George Scott och hans verksamhet i Sverige 1*. Stockholm.
- Westin, Gunnar, 1931. *Ur den svenska folkväckelsens historia och tankevärld: 2. Brev från C.O. Rosenius till hans vänner i Amerika*. Stockholm.
- Westin, Gunnar, 1949. *Svensk lutherdom i brytningstider: Kyrkohistoriska uppsatser*. Uppsala.
- Wikmark, Gunnar, 1941. *G.E. Beskow och nyevangelismen: Till belysning av svenskt kyrkoliv under 1800-talets senare hälft: praktisk-teologisk studie*. Stockholm.
- Wittander, Johannes, 1925. *Några drag ur predikanten Nils Jönssons i Nyhem, Vittsjö, liv och verksamhet upptecknade*. Hässleholm.
- Åberg, Anders, 1931. *Västra Skånes Missionsförening 1856–1931*. Klippan.